

**Nastavno-naučnom Veću Filološkog fakulteta
Univerziteta u Beogradu**

I PODACI O KOMISIJI

Komisiju za pregled i ocenu doktorske disertacije koju je magistar Maja Cvijetić radila pod mentorstvom prof. dr Aleksandra Jerkova, a na osnovu prihvaćene teme koju je preporučila ova komisija u istom sastavu, čine:

dr Aleksandar Jerkov, vanredni profesor, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu (profesor savremene srpske književnosti)

dr Vladislava Gordić-Petković, redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (profesor savremene anglo-američke književnosti)

dr Dobrivoje Stanojević, redovni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu (profesor stilistike i retorike, analize diskursa, doktorirao na analizi dela Borislava Pekića)

Izveštaj Komisije za pregled i ocenu doktorske disertacije mr Maje Cvijetić

II PODACI O KANDIDATU

Mr Maja Cvijetić je nakon diplomiranja na Grupi za engleski jezik i književnost Filološkog fakulteta završila postdiplomske studije, Smer nauka o književnosti, te odbranila magistarski rad „Antiutopija Džorža Orvela i njen odjek u prozi Borislava Pekića”. Nakon što je u stručnoj javnosti prošla provera odabranih delova ovog primernog akademskog rada štampanih zasebno, prerađena verzija magistarskog rada je u obliku monografije *Pekićev Orvel* izašla iz štampe i, budući da je reč je o vrlo dobroj komparativističkoj studiji, imala vrlo lep prijem u stručnoj javnosti. Rad je ocenjen kao doprinos razvoju odnosa anglistike i komparativnog izučavanja srpske književnosti. Magistar Maja Cvijetić je viši predavač na Višoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Sremskoj Mitrovici, plod ovog angažmana je, u najboljem smislu reči, propedeutički stav, potreba za akribičnim određivanjem i detaljnom argumentacijom, što su znaci zrelosti koja će uskoro, verujemo, biti nagrađena i novim naučnim i predavačkim zvanjima.

III NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Stručno veće za filološke nauke Univerziteta u Beogradu dalo je saglasnost na predlog teme doktorske disertacije mr Maje Cvijetić:

Slika megalopolisa u delima angloameričke i srpske književnosti
(Džorž Orvel, Kliford Simak, Entoni Bardžis, Ljubiša Jocić, Borislav
Pekić, Mirjana Novaković)

IV PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE

Rad uz uobičajenu naučnu opremu ima 244 stranice kompjuterski generisanog teksta, od čega je poslednjih dvadesetak (227-244) obuhvatila bibliografija razvrstana po autorima, a zatim po oblastima istraživanja kakve su utopija, antiutopija i naučna fantastika, odnosno problematika grada, da bi na kraju bili dati i neki drugi izvori koje je kandidatkinja imala u vidu. Ta bibliografija nije potpuna i iz rada se vidi i druga, šira literatura koju je kandidatkinja koristila, što svedoči o njenim širim pogledima i doprinosi vrednosti ovog rada. Kandidatkinja je tokom izrade doktorskog rada bila usmeravana ka tome da piše što sažetije kako bi oblik njenog rada odgovarao budućoj knjizi u koju će se on uskoro transformisati. Posle nadamo se uspešne odbrane ovog rada, s obzirom da postoji interesovanje izdavača i da su obezbeđena izvesna sredstva, kandidatkinja će vrlo lako moći da iz ovako pisanog rada dobije još jednu komparativističku studiju i tako da novi lep doprinos našoj nauci o književnosti.

Rad počinje kratkim uvodom u kojem se uspostavlja osnovne konture predmeta proučavanja, ukazuje na smisao i prirodu izbora pisaca, te na relacije koje postoje između njih unutar jednog književnog koncepta, nacionalnih okvira literature, i jednog šireg koncepta, literature shvaćene kao takve. Kandidatkinja istražuje kako se simboličko i etičko viđenje grada u književnosti bitno menjalo da bi se oblikovala slika savremenog megalopolisa. „Heterogenost urabnog prostora savremene metropole“, zaključuje magistarka Maja Cvijetić, „zahteva nov književni postupak“. On ide od tradicionalnijeg viđenja odnosa „činjeničnog i izmaštanog, romantičnog i ironičnog, retrospektivnog i kontemplativnog“, sa očitom tendencijom ka formiranju gradacijskog niza, do kritičke dimenzije odnosa literature prema savremenom svetu, njene moći da bude upozorenje i da kao „nov evolutivni korak u književnoj tradiciji“ – što je dobro odabrana dvosmislenost – pokaže domete književne imaginacije i društveno prokritičkog stava. Zatim se u konsekventno sporvedenoj nizi ide od jednog do drugog problema, što će se videti iz sledećeg dela ovog pregleda, kako bi se što potpunije kako u domenu istorije ne samo književnosti, već i torije urbaniteta i istoriji kulutre uopšte, posebno antiutopijski određenje književnemotivacije, stiglo da najdelikatnijih razmatranja imaginaci grada i meglapopolisa u navedneim dlima, a osnovu toga i formirala jedna imlicitno data šira sika.

V VREDNOVANJE POJEDINIH DELOVA DOKTORSKE DISERTACIJE

Prvi deo rada, „Grad i pojam urbanog“, sadrži tri pododeljka. Prvi je „Nauka o prostoru“ (str. 3-11), drugi „Istorija grada“ (str. 11-30), a treći „Urbanizacija i grad“ (str. 30-50), i tu su izložene najšire shvaćene osnove od kojih se polazi u ovo istraživanje. Kandidatkinja ovde pokazuje svoju upućenost u širu problematiku i pokazuje kako odabir teme nije bez izvesnih osnova u samoj prirodi savremenog interesa za društvo i književnost. Od puke istorije otkrivanja sveta dolazi se do bazičnih pitanja nauke o prostoru. Nema razloga da se odmah i rezantno ne kaže kako ova podsećanja u stručnim krugovima mogu delovati suvišno, ali da bi u budućem trajanju ovog rada u štampanoj verziji, i sa čitaocima druge vrste, on mogao biti koristan isto toliko koliko pokazuje volju jednog filologa da se u osnovnim crtama upozna i sa drugim domenima istraživanja i da ukazujući na njih za svoj rad obezbedi jedno drugačije uvažavanje. Nema preterane filološke koristi od odnosa Euklida i Lobačevskog, ili Ajnštajna i Njutna, ali se savremeni roman ipak pokazuje bliskim stanju duha u kojem je došlo do destabilizacije i transformacije klasičnih predstava o prostoru, pa se tako ove popularne crte jedne opštije nauke sasvim doboro uklapaju u glavnu trajektoriju puta. Pre bi se kandidatkinji moglo prigovoriti da kada već nastoji da čitaoca uvede u ovaj svet, i to postupno, lagano, onda bi bilo bolje da je i način njenog pisanja još popularniji i primereniji propedeutičkoj svrsi upoznavanja sa nečim u čemu se stručna kompetencija i ne dokazuje, ali lepa obaveštenost da. Stižući do Kanta i Hegela, a posebno se zadržavajući na Hajdegeru, bez ikakve želje za pomodnim ili pretencioznim uplitanjem u jednu raspravu koja je na drugim principima zasnovana, kandidatkinja postiže da se respekt za njen pristupni rad podigne na sasvim zadovoljavajući stručni i naučni nivo, što će reći da svoju kompetenciju potvrdi i u jednoj vrlo teškoj, delikatnoj, ali i proučavanju književnosti važnoj osnovi. Poglavlje završava Lefevrom, što je simpatično i deluje pomalo retro. Poglavlje o istoriji grada uz već navedene odlike uvodnih delova ovog rada uspostavlja jednu kopču sa magistarskim radom i govori o turobnim rezultatima nasilne kultivacije kulturno divergentnih prostora. Opet se u jednom trenutku kandidatkinja neortodoksno odnosi prema literaturi i njenoj političkoj dimenziji, i to je znak njenog autentičnog, ličnog nastojanja da oblikuje sliku grada u vremenu. Vidi se na ovim stranicama da opredeljenje kandidatkinje za utopije i antiutopije ima izvenu crtu njenog sopstvenog senzibiliteta, a ne samo hladne naučničke nepristrasnosti. Posle toga se daje osnovno određenje megalopolisa, a uz Blumenberga, Žorža, te Gotmana i Mamforda zaokružuje se i drugo uvodno poglavlje. Završni segment ovog dela rada o pitanjima urbanizacije vraća nas Lefevru, zatim se izlažu pogledi Harveja, Lampara, Remijea, ali Lefevr dominira raspravom. To je trenutak da se pomisli kako je ovo možda i preterano, i da nakon obnove interesovanja za ovog autora, opravdanog, on možda dobija ulogu i značaj koji prevazilaze njegovu aktuelnost. Moglo bi se reći da bi u ovom delu neka još savremenija literatura bila sasvim primerena. Nju, međutim, predstavlja Mišel Fuko, čiji seminalni nalazi nesumnjivo predstavljaju izвориšte kojem se u ovakvom istraživanju valja obratiti, i to kandidatkinja i čini. Kandidatkinja tu uvodi i druge autore, Milenkovića, Bjelohradskog, a sa Gidensom vodi malu raspravu koja istovremeno oblikuje mapu modernog i onoga što dolazi posle njega. Uz još jedan niz autora dolazi se do kraja uvodnih razmatranja, ali je u međuvremenu diskurs ponešto promenjen, on je stekao još veću sigurnost i primerenu opštost, a plan izlaganja potvrdio funkcionalnost ovakvog

pristupa.

Dalji rad se logično nastavlja istorijskim uvodom vezanim za književnost. „Motiv grada u književnosti“ na naredne 33 stranice podeljen je u šest pododeljaka („Motiv grada u antičkoj i helenskoj književnosti“, str. 50-58, koji možda nije idealno imenovan, „Srednjovekovna imaginacija i grad“ str. 58-62, „Humanizam i težnja za idealnim gradom“, str. 62-65, „Prosvetiteljstvo, romantizam i realizam“ str. 65-74, „Motiv grada u književnosti dvadesetog veka“, str. 74-83 i napokon „Antiutopija i grad“, str. 83-86). U njima se disciplinarno izlaže istorija grada u literaturi, epohe se pravilno smenjuju, no ovde nema neke veće ambicije da se unutar unapred utvrđenih očekivanja dođe do nekog važnijeg prodora. Zato se ovaj deo rada može oceniti kao korektan, sažet i pregledan, ali i bez nekog dubokog opravdanja u vezama sa drugim delovima ovog rada, kao da se nije iskoristio da bi se neka docnije saznanja već ovde pomalo uvela, najavila, što bi bilo korisno. Ovde se ipak nastoji da pokaže kako se iz ovog ugla gledanja može interpretirati niz aspekta istorije književnosti na opšte uzev podsticajan, ali i sasvim uobičajen način.

„Grad i priroda kao opozicija“ (str. 87-104) prvi je segment glavnine ove disertacije, a i ta celina ima šest delova, pa bi se reklo kako je kandidatkinja posvetila izvesnu pažnju pravilnosti kompozicije svog rada. Možda je metodološki privlačna, ali jeste i teška ili čak problematična tvrdnja da je „metodološka osnova daljeg istraživanja upravo simbioza književnog i urbanog teksta, tj. njihova zajednička tekstualnost“ (str. 87), koliko god to bilo plauzibilno u postrukturalističkom viđenju. Jednim delom i zato što ovaj rad nije metodološki ekstravagantan već standardno akademski. Krupna najava zato stvara utisak diskrepancije, ili blagog preterivanja u domenu autorefleksije. Ovako brz zalet kolikogod bio atraktivan zahteva i neke drugačije interpretativne strategije koje se ne razvijaju – što i nije obavezno – u radu. U tom smislu rad ponegde obećava i ono što ne daje, pa se u konačnoj redakciji teksta i o tome mora povesti računa. Poglavlje počinje opet opštom raspravom koja je dobro napisana ali ovde možda može i da optereti tekst, bilo je potrebno već videti dela iz naslova rada, a ona se uskoro i pojavljuju premda ne u uređenom istorijskom poretku, već onako kako ih problem priziva u tekst. Nije to samo po sebi rđavo i koliko oduzima od onog plana istorije koja je naznačena, toliko doprinosi gipkosti teksta i njegovoj drugačijoj ubedljivosti. Recimo, problematizovanje „zlatnog doba“ (na pr. str. 95) kao raskol ruralnog i urbanog između Simaka i Pekića, ili destruktivnog potencijala grada (na pr. str. 97) u prozi Ljubiše Jocića prethode pitanju sreće koje je je zatim vrlo dobro postavljeno od metafizike do problema urbanosti. Mišljenje je ove komisije da je kandidatkinja na ovim stranicama mogla ući u detaljniju analizu samih romana i da je sažetost u pisanju ovde išla na uštrb ubedljivosti. Kao da je opšti pogled na probleme umanjio strpljenje za detaljno suočavanje sa tekstom, i taj nedostatak će se javiti i na još nekim mestima u ovoj disertaciji.

„Stvarna i arhetipska predstava grada“ (str.104-130) vraća se izvorima u utopiji, ali od Orvela stiže do Filipa Dika, što je samo jedan primer zrelosti ovog istraživanja i proširivanje „vidnog polja“ na autore i dela koji stoje izvan osnovnog predmeta ispitivanja. To je odličan putokaz za neku moguću dalju perspektivu rada koja bi ga ne samo književnoistorijski zaokružila, premda on tu odliku celovitosti ima i sada, već bi otklonila i izvesnu preteranu pregnantnost u saopštavanju sodova koji izrečeni na još nekim delima mpogu postati samo još ubedljiviji. I ovde se ističe suočavanje sa romanom Lubiše Jocića, što je i jedna od najboljih odilika ovog rada koji u ovom sasvim

zapostavljenom romanu otkriva veoma značajne mogućnosti tumačenja. Iako je najveća naklonost doktorantkinje vidna kada je reč o Orvelu, koji više podstiče njen senzibilitet nego neki drugi autori, ipak su rezultati u proučavanju Jocića, ali i Mirjana Novaković ono što valja istaći, dok se ovde potvrđuje, kao i ranijoj studiji o Pekiću i Orvelu, jedan hermeneutički senzibilitet i opredeljenost za jedan poseban ugao posmatranja. U ovom poglavlju posebno zanimanje podstiče i analiza odnosa prema mitskom poimanju prostora (na pr. str. 123 i dalje).

„Logorsko-karantinska slika grada“ (str. 131-150) širi istraživanje preko Bitova i Solženjicina, Dostojevskog i Defoa, ka zaključku da je logorska slika sveta zapravo obeležila savremeni svet i književnu imaginaciju. Tako se zatočenost u prostoru antiutopije pojavljuje kao izraziti element savremenog poimanja sveta, a istorijske reminiscencije na svet kao tamnicu dobijaju jednu novu zlokobnost čovekove napuštenosti. I ovde romani 1984 i Besnilo imaju posebno mesto, ili Grad i 1999, dok se delo Mirjane Novaković pojavljuje u jednom blesku između njih. Nije reč samo o vrednosnom sudu i otklonu, već i o tome na koji način delo obezbeđuje respektibilnost za svoj poetički i aksiološki referencijalni sistem. Otuda se doktorantkinji, koja implicite time pokazuje svoje vrednosno opredeljenje, ovo ne može uzeti za zlo, premda bi detaljnijim utvrđivanjem razlike mogla da doprinese kristalizaciji i vrednosnih sudova. Do kraja ovog poglavlja, očekivano, Fuko će sve više preuzimati glavnu reč, ali je na kraju poglavlja to moglo voditi i jednom širem, ubedljivijem zaključku o statusu i stanju logorske imaginacije.

„Proizvodnja prostora i psihologija mase“ (str. 151-177) ima inovativan okvir tumačenja i predstavlja u izvesnoj meri metodološki pomak. Skok unazad od Virilia do Kasirera zapravo je hvatanje zaleta da se u odnosu totalitarnosti i ljudske sveti pronađe novi raskol antiutopizma u slikanju megalopolisa, a doktorantkinja istražuje kako se u „romanima Orvela, Bardžisa, Simaka, Jocića, Borislava Pekića i Mirjane Novaković ispituju dinamički činioci u karakternoj strukturi modernog čoveka koji su u njemu probudili želju da odustane od slobode“ (str. 175). Tako se slika razlika u ovakvom oblikovanju sveta spram Hobsovih predstava, te se različite vrste istorijskih konkretizacija utopizma i antiutopizma uspešno razlikuju, a u novijim delima označava ono što i jeste njihova savremenost.

„Grad kao oličenje mašinske civilizacije“ (str. 177-204) propušta da odlučno istraži kako se ove problematika odnosi na ludističku imaginaciju i avangardno veličanje, što bi istorijski upotpunilo sliku romanesknog događaja u književnosti druge polovine dvadesetog veka, ali zaokružuje rad u jednom vrednom domenu i pokazuje kako se korak po korak dolazi do one tačke kada se može smatrati da je rad u dovoljnoj meri opisao ne samo osnovni predmet istraživanja, nego oblikovao jednu sliku sveta koja mu je pertinentna. Od analize prosvetljenosti do Jocića i Bardžisa, ovde se postavlja okvir već pomenute savremenosti, i on se opet najpotpunije ispunjava kod Orvela i Pekića, pa se konačni trijumf ovih autora u polju proučavanja više ne može prikriti. Na ovakvu distribuciju analiza i saznanjih rezultata veoma je uticala istorija rada na to se doktorantkinji i njenom radu nikako ne može prigovoriti, ali će izvesno uravnotežavanje analitičke pažnje ipak biti od koristi u završnoj redakciji ovog rada za štampu. Robotika i mehanika antiutopijskog prostora izvode se u dugom posredovanju kroz novovekovlje i pokazuju dijabolički potencijal mašinskog postvarenja sveta. Ta se crta sudara sa tehnologijom još uvek nedovoljno oseća u savremenim delima, pa je i uloga autora koji

su je istakli utoliko važnija.

Sam kraj rada pripao je Bodrijaru koji otvara „Simulakrum i simulaciju“ (str. 205-224), poglavlje kojem je ustupio i ovaj naslov. Preko njega se vrši jedno uošćavanje koje pokazuje kako sve do sada analizirane odlike zapravo pripadaju jednoj celini stanja savremenog sveta, i kako je to stanje ne samo zlokobno u svojim ultimativnim ispoljavanjima, već razlozi za to stanje pokazuju jednu ispraznjenost, posredovanost koja je samu sebe potpuno pomela i svet učinila simbolički nedostatnim. To je teška, vrlo uznemirujuća slika, i premda se mogla dočarati i uz pomoć drugačijih teorija, ovaj Bodrijarovski finale predstavlja korak dalje u odnosu na Fukoov apel za proširenje istorijskog uvida. Bodrijarovo proširenje je jedna ispraznost čije perpetuiranje je konačna osuda savremene civilizacije, njeno svođenje ne više na pojavnost, već na ispraznost. Tako se stara ontološka dilema između suštine i pojave sada razvija kao dilema između pojave praznine i onoga što je, ispraznost, konstituiše. Takva razmišljanja su visoko opravdana već sprovedenim analizama koje pokazuju kako su odabrana dela zapravo poslednji zagovornici odbrane humaniteta i neke vrste ljudske proživljenosti, meta čoveka u svetu koji je trebalo da ipak ostane ljudski. Raskol humaniteta i ispraznosti tako je na kraju zapravo teorijski antiutopizam ovog rada.

Ocenjujući ova poglavlja, ova se reci da je prvi deo rada u najvećoj meri prilog proširivanju proučavanja književnosti u domenu šire shvaćene kulturologije i tzv. istorije svesti, dok je završni deo više književno-kulturološka i imagološko-poetička analiza, ako da rad ima izbalansiran i metodološki zasnovan tok, postiže celovitost i obuhvatnost primerenu disertaciji.

VI SPISAK NAUČNIH I STRUČNIH RADOVA KOJI SU OBJAVLJENI NA OSNOVU REZULTATA ISTRAŽIVANJA U OKVIRU RADA NA DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Monografija:

1. Pekićev Orvel, Plato: Fond Atanasije Stojković, Beograd, 2007.

Naučni radovi :

1. „Slika megalopolisa u antiutopijskim romanima Borislava Pekića, Simakovom romanu Grad i Orvelovoj antiutopiji,“, u зборнику: Poetika Borislava Pekića: Preplitanje žanrova, ur. Petar Pijanović i Aleksandar Jerkov, Beograd, Institut za književnost i umetnost/Službeni glasnik, 2009, str 514-521. (UDK 821. 163.41.09-31 Pekić B.) (ISBN 978-86-519-0300-0 (SG) 978-86-7095-155-6 (IKU))
2. „Pekić i Orvel: 1999:1984, Analiza Borislava Pekića“, broj 4, ur. Gojko Božović, Fond „Borislav Pekić“, Beograd, 2007, str. 185-197.

3. „Borislav Pekić – Zatvor kao civilizacija i civilizacija kao zatvor“, Sunčani sat 15, Sremska Mitrovica, 2007. str. 208-225.
4. „Motiv grada u književnosti“, Sunčani sat broj 16, Sremska Mitrovica, 2008. str. 33-36.
5. „Kako čitati grad“, Sunčani sat broj 17, Sremska Mitrovica, 2009. 25-36.

VII ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Imajući u vidu da je doktorantkinja Maja Cvijetić odabrala odličan i reprezentativan književni materijal, da taj niz autora i dela ne samo što oblikuje jednu celinu već formira i neku vrstu latentnog istorijskog niza, te da je njena analiza samih dela i sposobnost da se ona samere sa teorijskim izazovima ili u uopštavajućim zaključcima uporede sa njima načinila jedan celovit rad, bližeći se poslednjim stranicama koje su rezervisane za (pre)kratak zaključak imamo pred sobom sliku jedne naučne celine koja se može podržati u lepo ostvarenim akademskim standardima.

VIII OCENA NAČINA PRIKAZA I TUMAČENJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Analize odabranih dela u svakom pogledu su ispunile ono što se od doktorata očekuje, data je jasna i pregledna slika romana i mesta koje oni imaju u istoriji književnosti i širem viđenju savremene kulture, respektivno problematici koja se istražuje, te da je slika megalopolisa i posledice koje oblikovanje megalopolisa ima za književnu imaginaciju dobro i temeljno istražena. Tako se formiraju neki istorijski sudovi, oni se proveravaju u širokom rasponu od antike do savremenosti i daju celovito viđenje savremenog sveta i književnog imagoniranja takve slike sveta. Osnovna metodologija, koja pripada sferama književne hermeneutike i i kulturologije, proširena je time što se rad oslanja na istoriju i filozofiju. Imagologija je iskorišćena spram logorologije, kulturna poetika spram antiutopije, i to pokazuje zaokruženost ovog istraživanja i njegovu metodološku kompleksnost. Rezultati su odlični ne samo u pokazivanju sposobnosti da se na velikim delima savremenih klasika sprovede istraživanje, već da se u njemu izvrši revalorizacija (Jocić) i inkluzija (Novaković) dela koja su ostala zapostavljena ili još nisu prošla kroz složeniju naučnu obradu, i to se u ovom radu postiže. Pred nama je celovita doktorska disertacija koja je u književnoistorijskom, interpretativnom i književnoantropološkom smislu u ravni akademskih očekivanja i predstavlja rukopis koji će se uskoro uz manje dopune i korekcije oblikovati kao studija koja će biti lep doprinos anglistici i komparativnom proučavanju savremene srpske književnosti. Takvi rezultati su od velikog značaja za proučavanje književnosti kod nas, pa ovaj rad našoj naučnoj zajednici predstavlja jednu novu, dobrodošlu članicu.

X PREDLOG

Imajući sve to u vidu, Komisija smatra da ovaj rad treba prihvatiti i kandidatkinju uputiti na usmenu odbranu rada, kojom prilikom će komisija kadidatkinji ukazati i na još neka sitnija pitanja vezana za poneku odliku njenog rada i povesti dijalog o pojedinim zaključcima koji se mogu dalje usavršavati i međusobno povezivati. Komisija dakle preporučuje Veću da prihvati ovaj referat i mr Maju Cvjetić pozove na odbranu doktorske disertacije.

Članovi komisije

Prof. dr Aleksandar Jerkov

Prof. dr Vladislava Gordić Petković

Prof. dr Dobrivoje Stanojević